

УДК 347.91/.95

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.39>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПЕРЕКЛАДАЧА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Мачуська І.Б.,

*доктор юридичних наук, професор кафедри приватного права
«ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
ORCID: 0000-0002-6441-8356*

Гуляр Т.Б.,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземних мов
«ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
ORCID: 0009-0006-9694-2247*

Мачуський В.В.,

*старший викладач кафедри іноземних мов
«ЮІ КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
ORCID: 0000-0002-6441-8356*

Мачуська І.Б., Гуляр Т.Б., Мачуський В.В. Особливості правового статусу перекладача цивільному процесі.

У статті досліджуються правовий статус перекладача, як учасника цивільного процесу. Зазначено, що дослідження правового статусу перекладача на сьогоднішній день є актуальним питанням та потребує подальшого дослідження.

Проаналізовано, що всі суб'єкти цивільного процесу мають різний правовий статус і користуються різними процесуальними правами у залежності від здійснюваних ними повноважень. Зазначено, що перекладач виступає одним із учасників цивільного процесу та належить до окремої групи суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин - «інших учасників цивільного процесу», що гарантує шляхом перекладу громадянам захист своїх порушених прав.

Доведено, що роль перекладача у процесі здійснення юридичного перекладу як суб'єкта цивільного процесу можна визначити як одну із надважливих, оскільки процесуальні дії перекладача слугують засобом закріплення доказів у цивільному процесі. З'ясовано, що участь перекладача у цивільному процесі сприяє реалізації принципу рівності сторін.

У статті досліджені права і обов'язки перекладача як учасника цивільного процесу та відповідальність за неналежне їх виконання. Проаналізовано підстави залучення перекладача в цивільному судочинстві.

Проаналізована практика залучення перекладача як учасника цивільного процесу та зазначені проблеми участі перекладача у цивільному процесі. Встановлено, що доповнення норм цивільно-процесуального законодавства по-

женнями щодо участі перекладача у цивільному процесі дозволить вдосконалити його правовий статус та реалізувати завдання цивільного судочинства.

Наголошено, що перекладацька діяльність передбачає у перекладача наявності перекладацької компетентності, що містить спеціальні знання, уміння та навички, необхідні перекладачеві в тих чи інших видах перекладу. Визначено перелік основних компетенцій, якими має володіти перекладач при здійсненні перекладацької діяльності у цивільному судочинстві.

Проаналізовано зарубіжний досвід участі перекладача у цивільному судочинстві.

Досліджено, що такі учасники цивільного процесу як: експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст є особами, що беруть участь у судовому процесі є фахівцями, що наділені спеціальними знаннями. Запропоновано, внести доповнення до положень Цивільно-процесуального кодексу України щодо виокремлення зазначених фахівців в окрему групу - «учасники цивільного процесу, що наділені спеціальними знаннями».

Зроблені висновки щодо необхідності вдосконалення правового статусу перекладача у цивільному процесі.

Ключові слова: цивільний процес, інші учасники цивільного процесу, перекладач, правовий статус перекладача, учасник цивільного процесу, права і обов'язки перекладача.

Machuska I.B., Gulyar T.B., Machusky V.V. Peculiarities of the legal status of an interpreter in civil proceedings.

The article examines the legal status of the translator as a participant in the civil process. It

is noted that the study of the legal status of the translator is currently a topical issue and requires further research.

It was analyzed that all the subjects of the civil process have different legal status and enjoy different procedural rights depending on the powers exercised by them. It is noted that the translator acts as one of the participants in the civil process and belongs to a separate group of subjects of civil procedural legal relations - "other participants in the civil process", which guarantees citizens the protection of their violated rights through translation.

It has been proven that the role of the translator in the process of legal translation as a subject of civil proceedings can be defined as one of the most important, since the procedural actions of the translator serve as a means of securing evidence in the civil proceedings. It was found that the participation of the translator in the civil process contributes to the implementation of the principle of equality of the parties.

The article examines the rights and duties of the translator as a participant in the civil process and responsibility for their improper performance. The reasons for involving an interpreter in civil proceedings are analyzed.

The practice of involving the translator as a participant in the civil process was analyzed and the problems of the translator's participation in the civil process were noted. It has been established that supplementing the norms of civil procedural legislation with provisions on improving the translator's participation in civil proceedings will improve his legal status and implement the tasks of civil justice.

It is emphasized that the translation activity requires the translator to have translation competence, which includes special knowledge, abilities and skills necessary for the translator in certain types of translation. The list of basic competencies that a translator must have when performing translation activities in civil proceedings is defined.

The foreign experience of the translator's participation in civil proceedings is analyzed.

It has been investigated that such participants in the civil process as: an expert, an expert on legal issues, a translator, a specialist are persons participating in the legal process and are specialists endowed with special knowledge. It is proposed to make additions to the provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine regarding the separation of the specified specialists into a separate group - "participants in the civil process endowed with special knowledge."

Conclusions were made regarding the need to improve the legal status of the translator in civil proceedings.

Key words: civil process, other participants in civil process, translator, legal status of translator, participant in civil process, rights and duties of translator.

Постановка проблеми. Відповідно до положень Конституції України (ст. 55), права, свободи людини і громадянина захищаються судом [1]. Кожна особа має право в порядку, встановленому Цивільним процесуальним Кодексом України – (далі ЦПКУ), звернутися до суду за захистом своїх порушених прав, свобод та законних інтересів [2] та захищати свої права тією мовою, якою вона володіє.

Суди забезпечують рівність прав учасників судового процесу за мовною ознакою. У разі наявності серед учасників судового процесу осіб, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, вони мають право користуватись послугами перекладача, в порядку, встановленому законодавством (ч. 4 ст. 9 ЦПКУ) [2].

Мова судочинства є основоположною, конституційною засадою, яка посідає ключове місце у забезпеченні відправлення правосуддя, а також гарантує належний захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина у процесі здійснення судочинства [3].

Питання дослідження правового статусу перекладача в цивільному судочинстві є актуальним питанням і має вагоме теоретичне та практичне значення.

Перекладач виступає одним із учасників цивільного процесу, що належить до окремої групи суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин відповідно до ст. 65 ЦПКУ, що гарантує шляхом перекладу громадянам захист своїх прав в суді з метою ефективного захисту порушених прав, свобод чи інтересів.

Принцип здійснення судочинства державною мовою є універсальним для правосуддя і покликаний забезпечити кожному учаснику судового процесу, суду будь-якої інстанції, громадськості сприйняття змісту процесуальних дій, доказів і судових документів [4].

Роль перекладача у процесі здійснення юридичного перекладу як суб'єкта цивільного процесу можна визначити як одну із надважливих.

Водночас, аналіз практики залучення перекладача як учасника цивільного процесу вказує на певні недоліки норм ЦПКУ, доповнення яких дозволить вдосконалити його правовий статус та реалізувати завдання цивільного судочинства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти поняття «правового статусу» були предметом дослідження таких науковців, а саме: В. Аверянов, О. Головинська, В.С. Кобрін, В.В. Макачук, В. Маляренко, О.Ф. Скакун, О.П. Світличний, П. Фріс.

Дослідженню проблем правового регулювання «інших учасників цивільного процесу» при-

свячені праці науковців: І.С. Андрієнко, А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Ю.М. Бисага, С.С. Бичкова, О.О. Голубцов, В.В. Заборовський, О.Ю. Мельник, О.І. Павлюк, Ю.Ю. Рябченко, О. Скорич, С.І. Степурко, Р.О. Стефанчук.

Проблеми правового статусу перекладача у цивільному процесі досліджувались у працях таких вчених, а саме: І. Бережної, Ж.В. Васильєвої-Шаламової, С. Василів, Г. Денисенко, І. Іванюк, О.М. Коропатова, А.М. Колодій, О. Покрещук, А. Прут, Т. Степанової.

Метою статті є дослідження правового статусу перекладача в цивільному процесі та внесення пропозицій щодо удосконаленню напрямів його діяльності як учасника цивільного процесу.

Виклад основного матеріалу. Принцип здійснення судочинства державною мовою є універсальним для правосуддя, що покликаний забезпечити кожному учаснику судового процесу сприйняття змісту процесуальних дій, доказів і судових документів [4].

Мова здійснення судочинства як складова державного суверенітету, конституційного ладу є одним із атрибутів судочинства, що забезпечує встановлений правовий порядок, супроводжує процес реалізації державою її владних повноважень [5, с. 85].

На сьогоднішній день, поняття правового статусу перекладача у цивільному процесі залишається дискусійним та потребує подальшого дослідження.

Доцільно погодитись із думкою С. Василів, що в науці цивільно-процесуального права питанню правосуб'єктності «інших учасників судового процесу» приділяється мало уваги, що призводить до відсутності чіткого нормативного окреслення їх правового статусу [6, с.185].

Перекладач є одним із учасників цивільного процесу, діяльність якого здійснюється відповідно до положень передбачених ст. 75 ЦПКУ і належить до категорії «інших учасників цивільного процесу» [2].

Глава 4 розділу I ЦПКУ до учасників цивільного процесу відносить тільки осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу. Усі суб'єкти цивільного процесу займають неоднакове положення і користуються різними процесуальними правами [7, с. 71].

Таким чином, виходячи із аналізу норм ЦПКУ доцільно всіх суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин поділити на такі групи, а саме: 1) суд; 2) особи, які беруть участь у справі; 3) інші учасники цивільного процесу.

З метою всебічного дослідження ролі перекладача у цивільному процесі, доцільно розглянути його правовий статус. «Статус» у перекладі з латинської означає «положення, стан кого-небудь чи чого-небудь» [8, с. 634]. У філософському тлумаченні «статус» (від лат. status «стан, поло-

ження») – це соціальне, співвідносне положення індивідуума або групи в соціальній системі, яке визначається за низкою ознак, специфічних для такої системи. «Правовий статус» є комплексною категорією, структура якої містить комплекс прав, обов'язків, гарантії щодо місця суб'єкта в системі правовідносин [9, с. 357]. Під впливом правових норм особа набуває правового статусу та включається в системи тих чи інших правовідносин [10, с. 18].

У наукових колах поняття «правового статусу» озглядають в різних аспектах. Так, на думку Ю.С. Шемшученка, правовий статус – це встановлене нормами права положення його суб'єктів, сукупність їх прав і обов'язків [11, с. 626]. А.М. Колодій вказує, що ця категорія характеризується цілісністю, чіткою структурованістю та визначеним порядком взаємодії його компонентів [12, с. 129].

«Правовий статус» характеризується наступними ознаками, а саме: має універсальний характер, оскільки поширюється на всіх суб'єктів, відображає особливості особи та держави як учасників суспільних відносин, наявність прав, свобод, обов'язків та відповідальності, елементи структури правового статусу є взаємопов'язаними [13, с. 97].

Відповідно до положень ч. 1 ст. 75 ЦПК [2] перекладачем в цивільному судочинстві може бути особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими.

До перекладача як одного із учасників цивільного процесу висуваються певні вимоги, зазначені ч. 2 ст. 75 ЦПКУ [2], а саме: вільне володіння українською та іноземними мовами, та технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими.

Таким чином, виходячи із змісту ст. 75 ЦПКУ [2] можна визначити права і обов'язки перекладача, а саме: може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, має право задавати питання з метою уточнення перекладу, відмовитися від участі у цивільному процесі, якщо він не володіє достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу, а також на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду, з'являтися до суду за його викликом, здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом на процесуальних документах. У цьому контексті, доцільно погодитись із думкою С.І. Степурко який зазначає, що саме участь у процесі перекладача врівноважує можливості громадян для захисту своїх прав та інтересів [14, с. 80]. Тобто, участь переклада-

ча у цивільному процесі сприяє реалізації принципу рівності сторін.

Переклад – це процес перетворення тексту однією мовою в текст іншою мовою зі збереженням відносно незмінним змісту. Перекладацька діяльність у сучасному світі набуває дедалі більших масштабів і все більшої соціальної значимості [15, с. 154].

Перекладацька діяльність вимагає від перекладача знання законів перекладу та володіння мовними компетенціями, а саме: специфічної, спеціальної, мовної, текстотвірної, комунікативної та технічної [16, с. 22], що не неможлива без високої культури, ерудиції, комунікабельності, такту, наявності когнітивних і лінгвістичних знань, здатності працювати в стресових умовах, аналізувати, переформулювати, брати на себе відповідальність за якість перекладів.

Таким чином, завдання перекладача при перекладі юридичних текстів входить знайдення конструкцій в мові перекладу, які мають функції, аналогічні функціям конструкцій початкової мови [17].

Однією із необхідних компетенцій перекладача, що приймає участь у цивільному процесі є знання нормативно-правових актів та вміння формулювати їх зміст.

Виходячи із вищенаведеного, дати визначення правового статусу перекладача у цивільному процесі - як сукупність прав і обов'язків перекладача як учасника цивільного процесу, що несе відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків та вільно володіє мовою.

Доцільно зауважити, що незважаючи на той факт, що «інші учасники судового процесу» відповідно до ст. 65 ЦПКУ об'єднані в одну групу, у той же час вони виконують різні функції та наділені різними повноваженнями.

Доцільно зазначити, що такі учасники цивільного процесу як: експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст є особами, що беруть участь у судовому процесі є фахівцями, що наділені спеціальними знаннями, необхідними для вирішення справи. До таких спеціальних знань, що необхідно володіти перекладачу належить: вільне володіння мовою та технікою спілкування з глухими, німими чи глухоніми.

Враховуючи вище наведене, видається доцільним внести доповнення до положень § 3 Інші учасники судового процесу ст. 65 ЦПКУ, що полягає у необхідності виокремлення в окрему групу учасників судового процесу, що наділені спеціальними знаннями, а саме: експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст.

Переклад - це багатогранний об'єкт вивчення, який можна розглядати з різних точок зору - історично-культурної, літературознавчої, мовознавчої і психологічної. Водночас, на рівні із

вищенаведеними видами перекладу, існує і переклад, що здійснюється перекладачем у межах проведення судового процесу, що має свої особливості, які передбачають вміння працювати у стресових ситуаціях, знання законодавства, чітко формулювати зміст правових норм.

У цьому контексті, особливого значення набуває кваліфікація перекладача. Водночас, цивільно-процесуальне законодавство не містить положень, що торкаються рівня професійної підготовки перекладачів, що беруть участь у цивільному процесі, підтвердження їх кваліфікації.

У багатьох країнах світу статус перекладача передбачає офіційне визнання його компетентності, а саме: в США, Канаді та Австралії законодавець використовує поняття «сертифікований (акредитований) перекладач»; в Іспанії, ФРН, Польщі, Естонії – «присяжний перекладач»; у Франції, Австрії – «судовий перекладач» [18, с. 8].

Відсутність законодавчого порядку залучення та атестації судових перекладачів, а також єдиної бази судових перекладачів, що містить відомості про рівень їх професійної підготовки зменшує можливість реалізації завдань цивільного судочинства. З метою вдосконалення ролі перекладача у цивільному процесі, видається доцільним сформулювати реєстр судових перекладачів.

Висновки. Виходячи із вищенаведеного, доцільно зробити наступні висновки. Конституція України усім громадянам гарантує рівність перед законом незалежно від мовних ознак. Завданням цивільного судочинства є справедливий розгляд цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, прав, свобод фізичних осіб, юридичних осіб, держави.

Участь перекладача у цивільному процесі є гарантією забезпечення прав його учасників на справедливий розгляд цивільних справ. Для забезпечення належного та ефективного виконання перекладачем покладеної на нього процесуальної функції його наділено відповідним процесуальним статусом, сформованим законодавцем з урахуванням предмета та методу правового регулювання цивільного процесуального права.

Роль перекладача у цивільному процесі передбачає наявності перекладацької компетентності, що базується на комплексі спеціальних знань, вмінь та навичок.

Правовий статус перекладача у цивільному процесі – це сукупність прав і обов'язків перекладача як учасника цивільного процесу та відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків, та наявності спеціальних спеціальних знань (вільне володіння мовою).

Видається доцільним внести доповнення до положень ст. 65 ЦПКУ, що полягає виокремленні в окрему групу учасників судового процесу, що наділені спеціальними знаннями, а саме: експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст.

З метою вдосконалення ролі перекладача у цивільному процесі, видається доцільним сформулювати реєстр судових перекладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради. 1996. №30. ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492
3. Савчук Р.М. Перекладач як учасник адміністративного судочинства: процесуальний статус, компетентність, неупередженість. *Дисертація на здобуття наукового ступеня к.ю.н.* 12.00.07. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2018. 28 с.
4. Державна мова судочинства. URL: https://pidru4niki.com/78384/pravo/derzhavna_mova_sudochinstva
5. Коропатов О.М. Деякі питання залучення перекладача в адміністративному судочинстві судочинстві. *Правове забезпечення адміністративної реформи.* № 3. 2017. С. 85–89.
6. Василів С. До питання правового статусу інших учасників судового процесу в цивільному судочинстві. *Вісник національного університету «Львівська політехніка».* Серія «Юридичні науки». № 3. (27). 2020. С. 181–186.
7. Голубцова О.О. Суб'єкти цивільного процесу та проблеми їх класифікації. С. 71-74. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/105/Act%20probl%20tsiv%20prava%20i%20proc_16_12_11.pdf?sequence=3#page=71.
8. Словник іншомовних слів / О.С. Мельничук; за ред. О.С. Мельничук. К. 1974. 826 с.
9. Політичний енциклопедичний словник / за ред. Ю.М. Шемчушенка, В.Д. Бабкіна. К.: Юрінком 136 Інтер. 1997. 512 с.
10. Литвин І.І. Сутність поняття правового статусу. *Науковий вісник ужгородського національного університету.* 2016. Серія Право. Випуск 38. Том 1. С. 18–21.
11. Юридична енциклопедія в 6 т. За ред. Ю.С. Шемшученка. Київ Укр. Екцикл. Т. 5: П – С. 2002. 736 с.
12. Колодій А.М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: *Підручник.* К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність". 2008. 350 с.
13. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус» *Часопис Київського університету права.* 2010. № 2. С. 95–98.
14. Степурко С.І. Процесуальні гарантії принципу рівноправності сторін у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Чернівецького університету.* Вип. 559. 2011. С. 79–82.
15. Хорунжа Л.А. Сутність і особливості професійної перекладацької діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Філологія. 2014 № 11 том 1. С. 154–157.
16. Глуховська Н.А. Перекладацька діяльність як складова фахової підготовки майбутніх філологів. Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. № 1. 2017. С. 21–25.
17. Чернікова Л.Ф. Переклад як вид мовленевої діяльності. Особливості юридичного перекладу. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92903/41-Chernikova.pdf?sequence=1>.
18. Савчук Р.М. Перекладач як учасник адміністративного судочинства: процесуальний статус, компетентність, неупередженість. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня к.ю.н. 12.00.07. Одеса. 2018. 28 с.